

XVII. YÜZYIL OSMANLI TASVİR SANATINDA TÂCÜ'T-TEVÂRİH ADLI EL YAZMASI ESERE AİT TASVİRLERİN BİÇİM VE KOMPOZİSYON YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Seyhan MERCAN KALAYCI
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, seyhankalayci@yyu.edu.tr

Özet

Osmanlı minyatürleri, İslam tasvir sanatında önemli bir yere sahiptir. Bu öneminin başlıca nedenlerinden birisi de tarihi belge niteliğine sahip olmasıdır. Geçmişten günümüze kadar gelen el yazması eserlere ait örnekler belgesel yaklaşımıyla kültürün canlı tanığı gibidir. Özellikle tarih konulu eserlerin gerçeğe bağlı kalınarak resmedilmesi Osmanlı minyatür sanatını çağdaşı olan diğer kültürlerin minyatür sanatından daha üstün kılmıştır. Ayrıca geçmişten günümüze taşınan görsel belgeler Türk tasvir sanatına da esin kaynağı olmuştur. Araştırmamızda İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. 5970 Envanter numarada bulunan ve Osmanlı Tarihi hakkında bilgi veren “Tâcü't-Tevârih” adlı esere ait 6 adet minyatürün biçim ve kompozisyon açısından incelenmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Minyatür, Eser, Osmanlı, XVII. Yüzyıl

EVALUATION OF THE FIGURES OF TÂCÜ'T-TEVÂRİH MANUSCRIPT FROM XVII CENTURY OTTOMAN FIGURATIVE ARTS IN TERMS OF STYLE AND COMPOSITION

Abstract

The Ottoman miniatures are very important for Islamic figurative arts. One of the reasons of their importance is that they are considered as historical documents. The samples belonging to the manuscripts that survive up until today are like living witnesses of the culture from the viewpoint of documentary approach. Fact-based painted history-related pieces makes Ottoman miniature arts superior than miniature art of other cultures of the same period. Also, visual documents that are sustained up until today provide an inspiration for Turkish figurative arts. In the research, we have investigated 6 miniatures taken from “Tâcü't-Tevârih”, a work provides information about Ottoman History and available with inventory number T.5970 in the Library of Istanbul University, in terms of form and composition.

Keywords: Miniature, Works, Ottoman, XVII. Century

1.Giriş

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe yazmalar bölümünde, nr. 5970 de bulunan, evahir-i rebî'ülevvel 1025 (Nisan 1616) tarihinde kopya edilmiş olan altın yaldızla bezeli minyatürlü nüshaları bulunan eserin boyutu, 20x30cm. olup toplamda sayfa sayısı 469 varaktır (Aktepe 1958:109). I. Ahmet dönemde resmedilen “Hoca Sadettin” efendi tarafından yazılmış eserin konusu tarihsel niteliktedir. Eserin tasvirleri Osman gaziden başlayıp Yavuz Sultan Selim' e kadar geçen süre hakkında bilgi vermiştir. XVII. Yüzyılın başlarında kopya edilen bu eser kopya eser olup dönemin padişahlarını has odalarında maiyetiyle birlikte göstermiştir.

Literatürde Hoca Tarihi adıyla da geçen eserin Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar geçen süreyi kapsayan dönemi yansıtmaktadır. Padişah hocalığı yapan, şeyhülislâmlık makamına yükselen, aynı zamanda siyâsî meselelere karışarak dönemin önde gelen simaları arasında yer alan Hoca Sâdeddin Efendi'nin eserleridir (<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c39/c390231.pdf>, 14 Ocak 2018'de erişildi).

Değirmenci, araştırmasında; I. Ahmed devrinde hazırlanan “Tâcü’t-Tevarih’in” XVII. yüzyılda popüler olduğunu ve bu dönemde ayrıca iki resimli nüshasının da olduğunu ifade etmiştir. Bunlardan, 1616 yılında resimlenen İstanbul Üniversite Kütüphanesinde bulunan nüsha, 1590’da resimlenen kopya da olduğu gibi Osman Gazi’den I. Selim’e kadarki dokuz padişahın portresini içerir. Portrelerde sultanlar Has odaları içinde, silahtarları ve huzurlarında vezirleri ile betimlenirler (Değirmenci 2007).

Kimin için hazırlandığı bilinmeyen bu eserin, resim üslubunun Saray Nakkaşhanesindeki hazırlanan resim üslubunu yansıttığı görülmektedir. Buna istinaden resim üslubunun Saray Nakkaşhanesini benzediği söylenebilir. Sultan I. Ahmed’in tarihi resimletmeye çok fazla ilgisinin olmadığı düşünülürken bu eseri resimlettirmiş olması da pek olası değildir. I. Ahmed döneminin tarihi Mustafa Sâfi Efendi’nin Tâcü’t-tevârih adlı yazma eserin yerine, Sa’deddîn Efendi’nin tarihinin resimlemesi bu eserlerin hamisinin sultan olmadığı saraylılardan veya ulemadan birisi olduğunu düşündürmektedir. Eserin yazarı olan Hoca Sa’deddîn Efendinin hem şeyhülislâm hem de padişah hocası olması ayrıca devletin karar verme mekanizmasındaki devlet adamı kimliği ön plandadır (Değirmenci 2007).

Hoca Sâdeddin Efendi şeyhülislâm olmasının yanı sıra tarihçi, müderrisdir. Onu meşhur yapan ise Tâcü’t-tevârih adlı eseri olmuştur. Bu eser kuruluşundan itibaren Osmanlıdaki hadiseleri, Yavuz devrinin sonuna kadar anlatılmıştır. Bu eserin farklı zeyilleri bulunmaktadır ve XVII. yüzyıldan itibaren Avrupa’da tercüme yapılmıştır. Bu eser iki cilt halinde basılmış ve ikinci cildinin sonunda, Yavuz Sultan Selimin menkıbe türündeki hikâyelerinden oluşan ve Sâdeddin Efendi’nin babası tarafından duydukları ile yazdığı Selimnâme adlı eseri vardır (Turan 1998; Daş 2004).

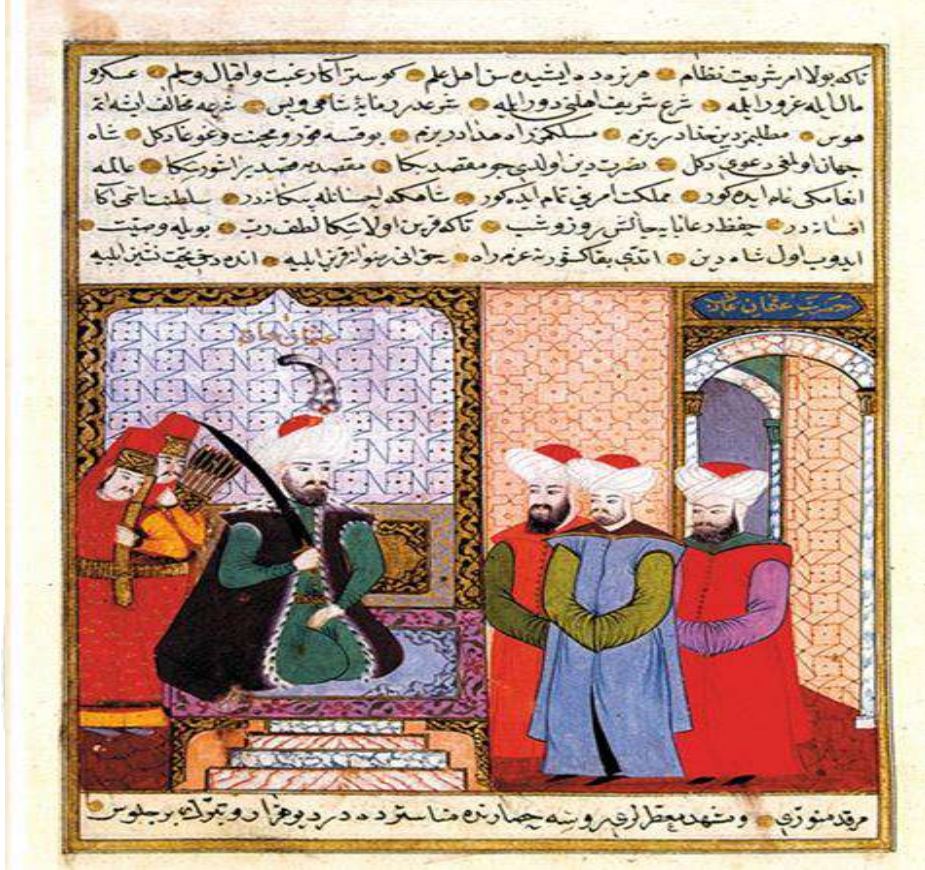
Bu çalışmada, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.5970 Envanter numarada bulunan “Tâcü’t-Tevarih” adlı eserde yer alan altı minyatürün, kompozisyon düzenlerinin araştırılması hedeflenmiştir. Yapılan çalışmada el yazması eserin tasvirlerin hazırlanmasında görev alan nakkaş veya nakkaşların üslupları hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır. Elyazmasındaki minyatürlerin kolektif bir sistem içinde üretilebileceği varsayıldığında; minyatürlerdeki bezeme işçiliği, figürlerin fiziki görünümü gibi özelliklerin yanı sıra boyamada kullanılan renklerden, üslubun irdelemesi yapılacaktır. Osmanlı nakkaşhanesindeki kolektif yapıdan ötürü, tasvirleri oluşturan sanatçıların farklı sanatçılardan oluşması ihtimali olasıdır.

Tâcü’t-tevârih’ adlı eserin I. Ahmed döneminde hazırlanmış olan resimli nüshalarında bu ortamın maddi yansımaları olarak görülebileceği ayrıca bu eserlerin Osmanlı Sarayında yaşanan siyasi gerilimlerle beraber oluşan güç mücadelelerinin bir yansıması olarak da okunabileceği görülmektedir. Somut bir delil bulunmamasının yanında, Tâcü’t-tevârih’in 1616’da hazırlanmış olan resimli iki kopyasının dönemin güç odakları olarak görülen ulema sınıfının sesinin görselleştirilerek resmedildiği düşünülebilir (Değirmenci 2007; Süreyya 1996).

Tâcü’t-tevârih adlı yazmanın resim üslubunu ve tasvirlerinin niteliğini göz önünde bulundurursak dönemin en önemli resimli kitaplarından birisi olduğunu söyleyebiliriz. Yazmanın içinde Osmanlı tarihinin erken dönemlerinin anlatıldığı onbeş tasvirin bulunduğu, ayrıca XVII. yüzyılın başlarında çalıştığı bilinen ve nakkaş Osman’ın üslubunun takipçisi olan nakkaş tarafından çalışmış olduğunu söyleyebiliriz (Değirmenci 2007).

Araştırmacı Banu Mahir ise eserin tasvirlerini yapan nakkaşın muhtemelen nakkaş Osman'ın öğrencilerinden birisine ait olduğunu ve eserin hazırlanma tarihini de XVII. yüzyılın ilk yarısında yapıldığını belirtmiştir. Şemalnâme'de oluşturulan padişah portresi kalıbından farklı olan bu portrelerde sultanlar maiyetleriyle gösterildiğini ifade etmiştir (Mahir 1998).

Resim 1: Sultan Osman, Tâcü't-Tevârih

Kaynak: Sultan Osman, Tâcü't-Tevârih, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İÜK., T.5970, y.14a.

“Tâcü't-tevârih” adlı el yazmasında incelemiş olduğumuz ilk minyatürün varak numarası 14a'dır. Tasvirin konusu Osmanlı Beyliği'nin kurucusu olan, Sultan Osman'dır. Türk minyatür sanatında hiyerarşik vurgulamaların yapıldığı Sultan ikonografisine uygun resmedilmiştir. Sultan Osman, divan şeklinde, basamakla çıkılan bir kaide üzerinde bağdaş kurmuş biçimde oturmuştur. Bordo renkli olan kaftanının yakasında ve kenarlarında kürk bulunmaktadır. Kaftanın içindeki giysinin rengi yeşildir ve belinde kuşak vardır. Sol elini, dizinin üstüne koymuştur. Sağ elinde ise kılıç bulunmaktadır. Başında beyaz renkten sarık ve sarığın üstünde, sorguç bulunmaktadır. Sultan Osman tasvirde yer alan diğer figürlerden daha iri resmedilmesi hiyerarşik düzene uygundur. Hafif yan oturan sultan minyatürde oldukça genç görülmektedir. Sultanın yüzü $\frac{3}{4}$ profilden realist olarak resmedilmiştir. Sultan Osman oturduğu Divan'ın üstünde pembe ve açık mavi “renkte bir halı bulunmaktadır. Halının, ortası sade kenarlarında rumi desen varken bordüründe ise bitkisel bezemeler vardır. Halının dış bordüründeki bitkisel bezemeler, pembe renkli çiçeklerden oluşmuştur. Divanın Sırt kısmındaki halıda, ortası göbeksiz ve kenarlarında rumi bezemeler görülmektedir. Halının dış bordüründe ise altın varaktan kıvrık dallardan oluşan rumi motifleri bulunmaktadır. Sultanın arkasında bir çini pano bulunmaktadır. Panodaki süslemelerde geometrik bezemelerden oluşmuştur. Sultanın arkasındaki panoda görülen Osmanlıca yazıda, “Osman Han” yazısı vardır. Ayrıca odanın giriş kısmındaki kartuşta; “**Hazreti Osman Gazi**”, yazısı

bulunmaktadır. Panonun dış bordüründe, altın varak üstüne siyah renkten rumi bezeme yer almaktadır. Sultanın Osman'ın karşısında devlet erkânından üç kişi bulunmaktadır. Ayakta durarak resmedilen figürler genç görünüme sahiptir. Figürlerin duruşu hafif yan olup ortada duran figürün başı diğer figürlerden daha küçüktür. Ayrıca üstündeki giysi diğer figürlerden farklı renklere sahiptir. Figürün giysisi mavi renktendir ve yakası bordo renklidir. Figürün kaftanın içinde açık yeşil renkten bir içlik vardır. Sağ ve sol tarafta yer alan diğer figürlerde devlet erkânından kişiler bulunmaktadır. Sol tarafındaki figürün üstünde kırmızı renkli bir kaftan bulunmaktadır. Kaftanın kolları kısa ve yakası yeşil renktir. Kaftanın içinde mor renkten içlik bulunmaktadır. Sağ tarafta bulunan diğer figürün üstündeki kaftan mercan kırmızısı renginde olup içinde yeşil renkte içlik vardır. Sultan Osman'ın arkasında iki silahtar görülmektedir. Silahtarların üstündeki kıyafetler tek tiptir. Kolları kısa kırmızı renkte giysinin üstüne sarı renkte bitkisel bezemeler vardır. Silahtarlardan birinin elinde kılıç, diğerinde ise, oklarla dolu çanta bulunmaktadır. Minyatürde görülen figürlerin portreleri klasik dönem Osmanlı minyatür sanatının biçimsel izlerini taşır. Figürlerin başında bulunan sarıkların oldukça iridir. Tasvirin kompozisyon düzeni hiyerarşik sıraya göre düzenlenmiştir. Minyatürde kurgusal düzenleme anlatmak istenilen konuyu ön plana çıkarması açısından önemlidir. Renk minyatür sanatında kurgusal düzenlemeyi oluşturan yardımcı etkidir. Osmanlı tasvir sanatında sultan, devlet erkânı ve ulemanın görünümünde kullanılan renk hiyerarşik betimlemeyi ön plana çıkarır. Tasvirdeki renk kurgusu hiyerarşiye uygun olarak yapılmıştır. Zeminde bordo renkten geometrik desenli halı bulunmaktadır. Oldukça sade olan halının üstündeki geometrik desen altıgen formdan oluşmuştur. Kompozisyonun arka düzleminde kenarlarında bitkisel bezemeler içinde ise geometrik bezemelerden oluşan çini süsler bulunmaktadır. Arkadaki duvarın yüzeyini kaplayan çiniler olduksa usta biçimde yansımıştır. Çinide kullanılan renklerin açık renk olarak kullanılması figürlerin ön plana çıkarmıştır. Ayrıca bu duvarda solda, yuvarlak kemerli bir açıklık bulunmaktadır. Bu açıklığın hemen ardından bir yuvarlak kemer daha bulunmaktadır. Tasviri yapan nakkaşın bilinçli olarak bu açıklığı kullanması ile kompozisyonda derinlik sağlanmıştır. Osmanlı minyatür sanatında kompozisyon düzenlerinde görülen kemer açıklıkları tasvirlere derinlik kazandırmaktadır bunu en iyi kurgulayan nakkaşlardan biriside Nakkaş Nakşi'dir. Eserin kimin tarafından resmedildiği bilinmemekle beraber kompozisyonda bu derinliğin kullanılması ilgi çekicidir. Arka düzlemde kullanılan çini bezemelerin renkleri pastel tonlardan oluşmaktadır.

Resim 2: Sultan Orhan, Tâcü't-Tevârih

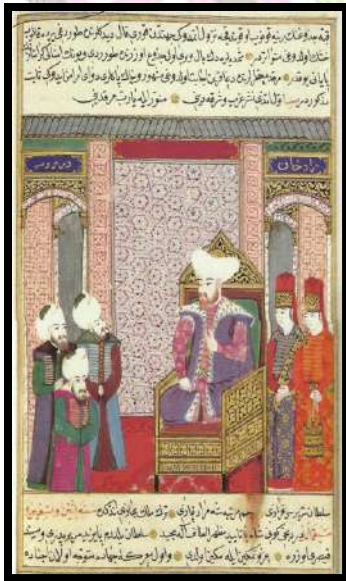

Kaynak: Sultan Orhan, Tâcü't-Tevârih, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İÜK., T. 5970, y.28b.

İncelemiş olduğumuz ikinci tasvirin varak numarası 28b'dir. Bu tasvirin Osmanlı minyatür sanatında görülen hiyerarşik kurguya uygun yansıtıldığı ama Sultan ve diğer figürlerin geleneksel biçim ile resmedilmemiş olduğunu görmekteyiz. Mahirin bu tasvire yapmış olduğu değerlendirmede iri figürlü "Sultan Orhan" betimlemesindeki, ikonografik görüntünün klasik dönem Osmanlı sultan tasvirlerinden biçimsel olarak farklı olduğunu belirtmiştir. Bu eserin Osmanlı sarayı için hazırlanmış olduğunu ve XVII. yüzyıl başlarında yapılan bir kopyasına ait olduğunu ifade etmiştir (Mahir 1998).

Minyatürde yer alan ibarede tasvirdeki hükümdarın Sultan Orhan'a ait görülmektedir. Sultan Orhan'ın arkasında iki silahtar ve karşısında iki devlet görevlisi yer almaktadır. Kompozisyon düzenlenmesi iç mekân olarak düzenlenmiştir. Minyatürde Sultan Orhan bağdaş kurarak oturmuştur. Sultanın kafasında bulunan sarık yazmada yer alan tasvirlerden biçim olarak farklıdır. Figürlerin başında bulunan sarığın ortası üçgen biçimindedir. Sultanın diğer figürlerden daha iri olarak resmedilmesi hiyerarşik düzene uygundur. Kompozisyonda yerleştirilen figürler hiyerarşik düzene göre kurgulanmış ve Sultan Orhan'ın portresi diğer figürler oranla daha iri olarak resmedilmiştir. Sultanın başında bulunan beyaz sarığı oldukça sadeyken, Sultan Osman'a (14a) ait tasvirindeki gibi başında sorguç bulunmaması ilgi çekicidir. Sultanın üstündeki kıyafet oldukça ihtişamlıdır. Üstündeki kaftanın rengi vişneçürüğü renginde olup kumaşın içinde dekoratif bezemeler bulunur. Kaftanın içine ise yakalı yeşil renkten içliği görülmektedir. Sultan Orhan'ın hafif yan durarak $\frac{3}{4}$ profil görüntüsü ile realist yüz profiline sahiptir. Sultanın arkasında yer alan silahtarları biçimsel olarak aynı görünüme sahip olup, figürlerden birinin elinde kılıç bulunmaktadır. Sultanın karşısında duran iki devlet erkânının duruşu aynıdır. Tasvirin dış kontörüne yakın olan bölümde bulunan figürün iç giysisi kırmızı renkli ve kolları oldukça uzundur. İçliğin üstünde mavi renkten yakalı kaftan vardır. Yanında yer alan figürün ise fiziksel olarak daha iri cüseyye sahiptir. Figürün giydiği kaftan kolları kısa yakalı ve siyah renklidir. Kaftanın içinde yeşil renkten içlik olduğu görülmektedir. Kompozisyon düzlemini oluşturan en önemli öğelerden birisi de mimari yapılar ve yapıdaki bezemelerdir. İç mekânda düzenlenen kompozisyonun yüzeyinde farklı renklerde ve birbirinden farklı dekoratif süslemelerin resmedildiği ve bu bezemelerin tasvire derinlik kazandırdığını görmekteyiz. Hükümdarın karşısında bulunan devlet erkânı, padişah karşısında ellerini içlikleri içerisinde kavuşturarak ona saygılarını sunmuşlardır.

Resim 3: Murat Hasodasında, Tâcü't-Tevârih

Kaynak: Murat Hasodasında, Tâcü't-Tevârih, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İÜK., T. 5970, y.53b.

İncelemiş olduğumuz minyatürün konusu, Sultan I. Murad'dır. Sultan Murad oldukça gösterişli bir tahtın üstünde bağdaş kurmuş biçimde oturmaktadır. Sultan'ın üstünde mor renkten olan kaftanın yakasında beyaz benekli bir kürk bulunmaktadır. Mor renkte olan kaftanın kolları yoktur ve içinde pembe renkli içlik bulunmaktadır. İçliğin üstünde dekoratif çiçeklerin bezeli olduğu görülmektedir. Ayrıca sultanın belinde altın renkli bir kemer bulunmaktadır. Osmanlı minyatür sanatında görülen sultan imgelerinde tasvirin aslına uygun resmedilmesine dikkat edilir. Daima kurgusal yerleştirme hiyerarşik sisteme göre düzenlenir. "Sultan I. Murad" hafif sağa dönük otururken sağ elini dizine koymuştur. Sultanın sol eli ise kalp hizasında bulunmaktadır. Sultanın tahtı Osmanlı devletinin gücünü ve kudretini yansıtabilecek biçimde olup oldukça gösterişlidir. Tahtın rengi altın varaktan olup, döşemede yeşil ve kırmızı renkler kullanılmış ve üstünde geometrik ve bitkisel bezemeler bulunmaktadır. Sultanın sağ tarafında devlet erkânından üç kişi durmaktadır. Diğer tarafta ise iki yeniçerinin durduğu görülmektedir. Kompozisyonun arka düzleminde geometrik bezemelerin bulunduğu dekoratif çiniler kullanılmıştır. Çinilerin üstündeki geometrik bezemelerin aynı yönde dönüyormuş gibi resmedilmesi kompozisyona derinlik katmıştır. Kompozisyon düzleminin bir parçası olan zeminde, ortası rumi bezelerin olduğu göbekli kırmızı renkten halı kullanılmıştır.

Sultan I. Murad kompozisyon düzeninde diğer figürlere oranla daha iri resmedilmiştir. Diğer figürlerinde kafası vücutlarına oranla daha iri olarak betimlenmiştir. Bu minyatürlerin, nakkaşına ait değerlendirme de tasvirlerin, Nakkaş Osman'ın takipçisi veya takipçileri tarafından yapıldığı muhtemeldir. Çünkü saraya bağlı eserlere ait resimlerin hazırlanmasında kolektif çalışmaların ürünü olarak görmekteyiz. Tasvir hiyerarşik düzene uygundur. Renk ve dekoratif elemanlar, tasvire derinlik katmıştır.

Resim 4: Çelebi Sultan Mehmed'in portresi, Tâcü't-Tevârih

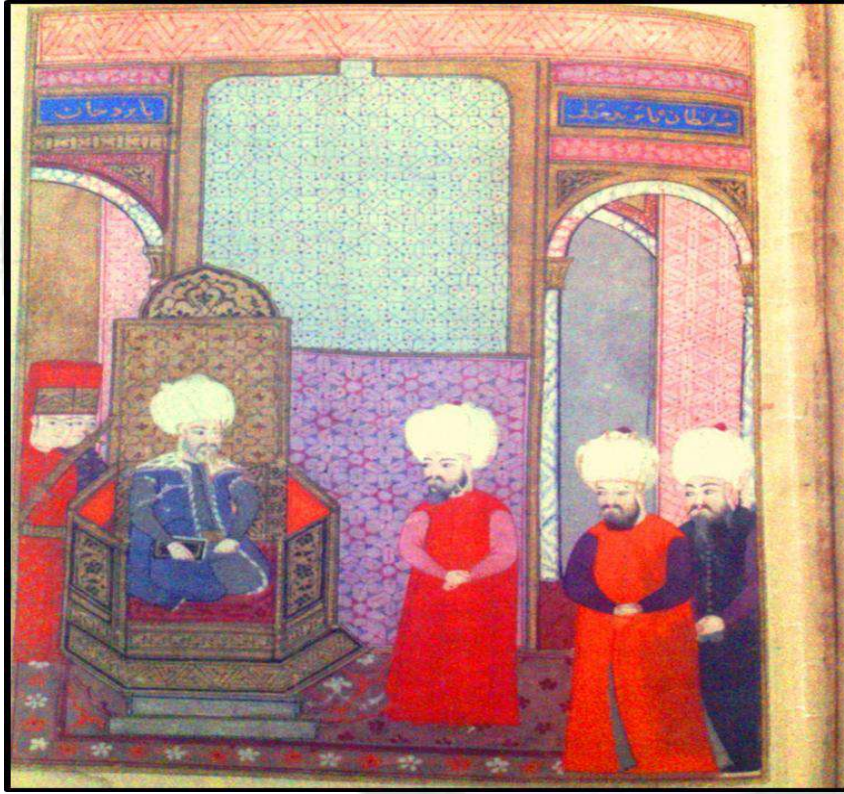

Kaynak: Çelebi Sultan Mehmed'in portresi, Tâcü't-Tevârih, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T 5960, İÜK., T. 5970, y.264a

İncelediğimiz diğer minyatürün yaprak numarası y.264a'dır. Çelebi Sultan Mehmed'in portresinde, 'Civan Sultan' görünümündeki II. Mehmed ve arkasında silahtarlar bulunmaktadır, huzurunda vezirleri ile betimlenir.

Elyazması eserde sultan altından işlemeli tahtında bağdaş kurarak otururken, arkasında iki silahtar ve ön tarafta ise dört vezir bulunmaktadır. Sultan II. Mehmet oldukça genç olarak resmedilmiştir. Sultanın oturduğu taht, altın varaktan olup üstünde dekoratif bezemeler bulunmaktadır. Minyatürdeki sultan ikonografisi klasik dönem minyatürlerinden farklıdır. Sultan ait görüntüdeki ilginç olan ayrıntı diğer figürlerden daha küçük olarak resmedilmesidir. Osmanlı minyatür sanatında hiyerarşik kurgularda sultanın görüntüsü daima diğer figürlerden daha heybetlidir. Sultan altında, altın varak ile bezeli taht bulunmaktadır. Sultanın üstündeki kaftanın rengi gece mavisidir ve yakası ve kenarları kürklüdür. Kaftanın içindeki içlik ise açık krem renklidir. Sultanın karşısında yer alan dört kişi devlet erkânından görevlilerdir. Tasvirin arkasında sultanı koruyan iki silahtar bulunmaktadır. Minyatürün arka düzlemi diğer tasvirlerden daha süslüdür. Sultanın geç görünümü yansıtırcasına dekoratif bezeme olarak bahar dallarından çiçek demeti bulunmaktadır. Çiçek demetinin üstünde Osmanlıca “Han” ibaresi yazmaktadır. Devlet erkânın bulunduğu bölümün en üstünde ise “**Ya Müfettihal Ebvab**” yani “**Ey kapıları açan Rabbim**” yazısı bulunurken yazının hemen altında “Sultan Mehmet Muhammed” ibaresi yer almaktadır. Tasvirin arka düzleminde geometrik ve bitkisel bezemelerin yoğun kullanıldığı çiniler bulunmaktadır. Minyatürde hafif yuvarlak kemerden oluşan kapı açıklığı kullanılarak mekânda derinlik kurgusu oluşturulmuştur.

Resim 5: Sultan II. Beyazıt, Tâcü't-Tevârih

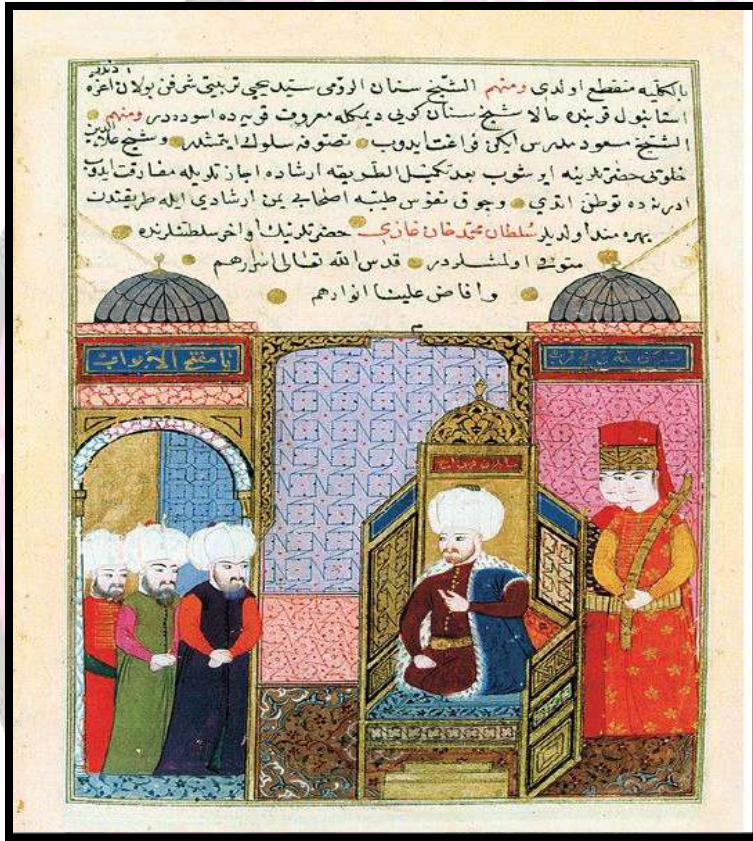
Kaynak: Sultan II. Beyazıt, Tâcü't-Tevârih, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İÜK., T.5970, y.266a.

Sultan Beyazıt'a ait olan minyatürün varak numarası y.266a sayfasıdır. Tasvirde silahtarların bulunduğu bölümdeki kemerin üstünde bulunan levhada “Beyazıt Han” ibaresi bulunmaktadır. Diğer levhada ise “Sultan Sani iki” yazısı yazmıştır. Sultana ait görüntü bazı tasvirlerdeki olduğu gibi klasik dönem ikonografisinden uzaktır. Sultan Beyazıt diğer oldukça küçük olarak resmedilmiştir. Minyatürde, sultan beyaz sakallara sahiptir. Bu görüntü sultanın daha olgun yaşa sahip olduğunu yansıtmaktadır. Sultanın elinde olgun ve bilge kişiliğini yansıtan bir kitap bulunmaktadır. Altıgen formdaki tahtında oturan sultanın huzurunda devlet erkânından kişiler yer almaktadır. Sultan, diğer figürlerle aynı hizada resmedilmemiştir.

Tasvirde hiyerarşik düzenlemenin sultan görüntüsünden ziyade kurgusal düzenlemede yapıldığı görülmektedir.

Tasvirde Sultan II. Beyazıt üstündeki kaftan mavi renktedir ve kenarlarında kürklü bulunmaktadır. Kaftanın İçinde ise gri renkten iç giysisi vardır. Sultanın bağdaş kurarak oturduğu altın varakla bezeli altıgen formdaki tahtın üstünde bitkisel bezemeler bulunmaktadır. Sultanın karşısında aynı düzlemde duran üç devlet görevlisi bulunmaktadır. Figürlerin başında bulunan sarığin aynı biçim özellikleri benzerdir. Padişahın arka kısmında yer alan iki silahtarın fiziksel görüntüsü ve duruşu aynıdır. Arka düzlemde açık eflatun pembe ve yeşil renkler kullanılarak figürler on plana çıkmıştır. Bitkisel ve geometrik bezemeler yoğun kullanıldığı tasvirde de iki yuvarlak kemerden oluşan açıklık bulunmaktadır.

Resim 6: Sultan II. Beyazıt, Tâcü't-Tevârih

Kaynak: Fatih Sultan Mehmed Han, Tâcü't-Tevârih, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İÜK., T.5970, y.365b.

El yazması eserin y.365a numarasında bulunan sayfadaki kompozisyonda Fatih Sultan Mehmet Han'ın tasviri bulunmaktadır. Minyatürdeki kompozisyon düzeni sayfanın büyük bir bölümünü kaplayacak biçimde düzenlenmiştir. Kompozisyonun orta kısmındaki tahtın üzerinde Fatih Sultan Mehmet oturur biçimde betimlenmiştir. Tasvirin arka düzlemindeki üst kısımda biri kapı üstünde olmak üzere içinde Osmanlıca olarak yazılmış iki kartuş bulunmaktadır. Kapının üstündeki kartuşun üstünde "Hazreti Fatih" yazısı yer alırken silahtarların bulunduğu bölümün üstündeki kartuş içerisinde ise "Osman Han" yazısı bulunmaktadır.

Fatih Sultan Mehmet'in üstünde kolsuz lacivert bir kaftan bulunmaktadır. Kaftanın yakasında ve kenarlarında siyah beyaz renkten kürk bulunmaktadır. Kaftanın içinde

kahverengi altın renginde düğmeleri olan bir içlik bulunmaktadır. Sultanın belinde ise altın renkli bir kemer vardır. Fatih Sultan Mehmet, tasvirde oldukça genç bir görünüme sahiptir. Hafif yan $\frac{3}{4}$ profilden durağan bir yüz ifadesiyle, bir eli dizinde diğer eli ise göğüs hizasındadır. Sultanın bu duruşu klasik dönem Osmanlı sultanlarının duruş biçimiyle bağdaşmaktadır fakat fiziki görüntüsünü hiyerarşik düzene göre değerlendirilecek olursak, diğer figürlerle aynı boyutta betimlenmiş olması bu düzenlemeye uygun değildir. Lakin Fatih Sultan Mehmet'in gücünü yansıtan tahtı yüksek kaideli olup altın varaktan bitkisel ve geometrik desenlerle bezelidir. Bu tahtın üzerinde Osmanlıca olarak bir kartuş içinde yazılmış " taht-ı şerif " yazısı yer alır. Tahtın sırt kısmı taç şeklinde olup tezhip düzeni ile süslenmiştir.

Tasvirdeki iç mekân üç ayrı bölümle kesit halinde düzenlenmiştir. Tasvirin arka düzleminde yuvarlak kemerli kapı aralığı bulunmaktadır.

Tahtın kare formlu oturulacak yerinin üzerinde, ahşap direkler yardımıyla çokgen geçiş ögesinden, kubbeye ulaşılmaktadır. Tasvirde sultanın karşısında devlet erkânından üç kişi bulunmaktadır. Figürlerin dış görünümü birbirine benzemektedir. En başta duran figürün üstünde siyah kaftan içinde ise kırmızı renkten iç giysisi vardır. Ortadaki figür diğer figürlere göre daha olgun resmedilmiştir. Figürün üstünde yeşil renkli kaftan ve içinde ise kırmızı renkten içlik vardır. En arkadaki figürün üstünde ise kırmızı renkten giysi vardır. Sultanın arkasında ise iki silahtar durmaktadır. Figürlerin dış görünümü birbirine yakındır.

2.SONUÇ

İslam resim sanatında Türk minyatür sanatı, anlatılması istenilen dönemi en etkili ve gerçeğe bağlı kalarak anlatması bakımından değerlidir. Özellikle Türk minyatür sanatının saraya bağlı olarak konu ve biçim bakımından şekillendiği görülmektedir. Dönemin siyasi ve gündelik yaşamından sahneleri, dış görünüm, kullanılan eşyalar, mimari yapıları v.b. gibi etmenleri aslına uygun olarak yansıtması bakımından ayrıcalıklı öneme sahiptir.

İncelemiş olduğumuz eserin minyatürlerinden Resim.1,Resim.2 ve Resim.3 klasik dönem Türk minyatür sanatı yansıtırken Resim.4,Resim.5,Resim.6'nın hiyerarşik kurgusunun farklı olduğunu görmekteyiz. Bu farklılık ise tasvirlerde bulunan padişahın hiyerarşik düzendeki iri sultan ikonografisine uymamaktadır. Bu nedenle hiyerarşik düzeni yapan sanatçı veya sanatçıların elinden şekillendiğini söylemek olasıdır. Genel olarak Resim.4,Resim.5,Resim.6'nın yerleştirme kurgusunda eylemin merkezinde padişah figürünün bulunması hiyerarşik düzenlemenin ikonografik sultan görüntüsünden ziyade yerleştirme düzenine yansıtılmış olduğunu gösterir. Tasvirlerde figürlerin yerleşimi hiyerarşik düzene göre yani padişahın konumuna göre düzenlenmiştir. Türk minyatür sanatına uygun olarak resmedilen porteler genellikle yuvarlak yüzlüdür.

Geleneğe bağlı kalan Türk minyatürlerinde iç mekân tasvirleri aslına yansıtır. Türk minyatür sanatında iç mekân tasarımında, dekoratif unsurların ortaya çıktığını ve yüzey süslemeciliğinin ön planda olduğu görmekteyiz. İncelediğimiz minyatürlerin dekoratif bezemeleri ve hiyerarşik kurgu düzenlerindeki farklılıklara bakıldığında, tasarımların aynı ustaların üretilmediği anlaşılmaktadır. Buna istinaden yüzey süslemeciliği ve kompozisyon düzeninin aynı atölyeden farklı nakkaşlar tarafından resmedildiği söylenebilir. Kompozisyon düzenlerindeki hiyerarşik kurgu farklı olmasına rağmen minyatürlerdeki arka bölüm genel olarak benzerlik göstermektedir.

İncelediğimiz minyatürlerde mekân ve mekân elemanları iç mekân düzeni doğrultusunda gelişmiştir. Figür düzenleri, düz hatlarda birbirini karşılayan durağan ve yatay düzlemden oluşmaktadır. Genellikle resim alanının orta tarafına bulunan durağan figür dizileri, tasviri dengelemek amacıyla kurgulanmıştır. Minyatürlerdeki derinlik kurgusu iç mekândaki atmosferin hissiyatı ile güçlendirilmiştir. Mekânın arka düzlemi genellikle benzer

olup zamanın sürekliliği sağlanmaya çalışılmış ve figürlerin hareketleri eş zamanlı kurgulanmıştır. Kurgulanan bu düzenin incelendiğinde Osmanlı Saray Nakkaşhanesindeki minyatür üslubunda kendi içinde farklılıkların meydana geldiği anlaşılmaktadır. Yapılan inceleme ve değerlendirmeye bağlı olarak, el yazmasının resimlendirilmesinde hiyerarşik düzenin minyatürlerde farklılık gösterdiğini anlaşılmaktadır.

İncelenen tasvirlerde renkler hiyerarşik kurguyu desteklemektedir. Tasvirlerde ağırlıklı olarak lacivert, siyah, beyaz, kahverengi mavi, gece mavisi, krem, eflatun, mor, pembe, vişneçürüğü, yeşil, bordo, kırmızı, sarı gibi renkler kullanılmıştır

Kurguda kullanılan renkler mekân ve figüratif düzenin biçimini desteklemektedir. Ayrıca renkler biçim ayrıştırıcı ve kurgusal amaçlara uygun olarak kullanılmıştır. Tasvirlerin arka düzleminde ve zeminde dekoratif bezemeler oldukça yoğundur. Ayrıca zemin kurgusunu oluşturmak için bitkisel ve geometrik bezemelerin yoğun kullanıldığı halıların resmedildiği görülmektedir.

Kaynaklar

- Aktepe, Münir (1958). Hoca Sa'deddin Efendi'nin Tâcü't-Tevarih'i ve Bunun Zeyli Hakkında. Türkiyat Mecmuası, XII, (106), 109.
- Daş, Abdurrahman (2004). Hoca Saadeddin Efendi'nin Hayatı ve Eserleri, Türkiyat Araştırmaları Dergisi (Konya Selçuk Üniversitesi), 14, 165-207.
- Değirmenci, Tülin (2007). "Resmedilen Siyaset: II. Osman Devri (1618-1622) Resimli El Yazmalarında Değişen İktidar Sembolleri", d.n. 25.
- Mahir, Banu (1998). "Resim Gösterim Amacıyla Hazırlanmış Bir Grup XVII. Yüzyıl Osmanlı Minyatürü", "XVII. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanatı", Sanat Tarihi Derneği Yayınları, İstanbul, 130.
- Süreyya, Mehmed (1996). Sicill-i Osmani, c.II, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Turan, Şerafettin (1998). "Hoca Sâdeddin Efendi", DİA, C.18, İstanbul, 196-198.
- <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c39/c390231.pdf>, 14 Ocak 2018'de erişildi.